

Če pa besneči blisk ospè
cvetoče veje in obžge,
se krepko deblo posuši
in nikdar več ne ozeleni.

ŠE ENA MINUTA

Nada Matičič

Mislim, da sem v kleti. Varna, železobetonska klet. Strop nas bo varoval, pravi gospodar. Vedno, kadar je nekaj v zraku, bežimo dol. Hišica stoji v majhni kotlinici — to je dobro. Med nami in tistim mostom je gozd. Skoraj neprodiren, temen, star gozd z mnogimi brezni in s skalami, poraslimi z mahovjem. Od daleč se sliši rahlo šumenje vode, ki si seka pot v razriti strugi ter v majhnih in večjih slapovih drvi navzdol v ravnino. Srne in divji zajci in tudi volkovi najdejo pozimi v gozdu svoj prostor. Pot skozi gozd res ni prijetna, če je ne poznaš. Toda po dveh, treh obiskih si le zapomniš smer, ki ni nikjer zaznamovana. Radovednost, da bi videl srno in srnjačka ali kako skrivno gozdno idilo, smisel na fantaziranje in morda že samo veselje nad tem, da si se srečno preril skozi in prišel na kraj gozda, odkoder vidiš domove in spet ljudi — te priganjajo, da obiskuješ gozd, namesto da bi šel lepo po prašni, veliki cesti. In kako hitro prideš zdaj skozenj, ko poznaš vsak kamen in se spretno izmikaš breznom, in vedno srečno odkrivaš navidez slepe steze, ki te pripeljejo na pravo mesto.

»Boste šli danes spet v gozd študirat?« me zjutraj vpraša gospodar kot po navadi. Majhen, zelo skromen in prijazen možak, ki je s študiranim človekom spoštljiv.

»Naj ne gredo danes, lepo prosim! Vaša mama mi je tako zabičevala, da moram paziti na vas. Porediti se morate in spočiti. Saj je tu, pod jablanami, dovolj sence, zraka in miru. In brez skrbi ste za svojo glavo. Klet ima železobetonsko oblogo, najboljša klet v celi vasi! Naj ostanejo rajši pri hiši! Strašno nevarno je zunaj. Saj smo vso noč trepotali spodaj...«

Seveda, bilo je zelo razburljivo. Nešteto lovcev je krožilo ponoči in z umetno razsvetljava pregledovalo dolino. Most! Kajpak, zdaj so se zagnali v to. Noč za nočjo — pa zmeraj zgreše. Tudi podnevi zgreše. V gozdovih in po poljih, kilometre daleč naokrog so globoki kraterji.

Most pa posmehljivo stoji. Borovniški most z dolgim lokom. Visok, vitek spaja obe strmini nad ravnino.

Mati je že pred tednom vsa preplašena pisala, da moram priti domov. Toda nič me ne spravi sedaj od tod. Ravno sedaj ne. Takle meščanček, si mislim, se je vendarle postavil na lastne noge in hoče navsezadnje kaj doživeti, ne da bi se grel v toplem varstvu domačega ognjišča. Vse je malo dišalo po avanturizmu, katerega so meščanski študentje kar lačni. Biti sam, neodvisen in mož dejanj! Vendar enkrat ne samo hoteti, hrepeneti, marveč storiti in delati po svoji lastni razsodnosti in volji.

»Torej danes naj ne gredo, prosim!« In gospodar, majhen, prijeten v obraz z mežikajočimi očmi me je pregovoril, da sem ostala. Toda tisti dan se ni nič zgodilo. Tudi naslednji dan nič. In dva dni nato nič. Spet smo pozabljali na most in na letala. Na vojno sicer nismo mogli pozabiti, kajti opominjala nas je nase na vsakem koraku. Ležala je ob cesti, marširala po prašni cesti, vpila skozi zvočnike, se ponašala v uniformah, grmela skozi topove, ki so na bližnjem hribu pošiljali granate v daljnje gozdove, se izražala v dnevnikih. Vojna je bila v nas, bili smo prevzeti od nje, presunjeni in togotni. Skrbelo nas je, bali smo se za svoja življenja in za življenja svojcev in prijateljev. Hoteli smo še živeti, še obdelovati zemljo, še študirati in sestiti spet za obloženo mizo. Mrzili smo te sive uniforme, mrzili tujce, njih škornje in poveljujoče besede. Bili smo neusmiljeni, postajali smo trdi in ranjenci nas skoraj niso več presunili. Bilo jih je od sile. Ječali so in moledovali za vodo, kadar so se kamioni ustavljali na prašni cesti. Prinašali smo jim vode, a brez posebnega globljega sočutja. Toda oni so sprejemali in se niso zahvaljevali. Saj so še komaj gibali z ustnicami in oči so imeli zmeraj zaprte. Bila je neznanska vročina. Brezvetrna, svinčena vročina, ki nas je nevarno omamljala s svojim vročim, umazanim sojem. Bilo je že pozno poletje, vročina pa ni odjenjala. Včasih je bila cesta tako natlačena z vozovi, pešci in kamioni, da nisi več razločeval, kam hite eni in kam drugi, kaj hočejo, kakšne so njih uniforme. Begunci, ujetniki, redni vojaki, prostovoljci, otroci, možje in starci. Municija, motorji, tanki in počasni neokretni vozovi z volovsko vprego. Raztrganci, sanitetni vozovi in dolga, neizmerna veriga kamionov z živim tovorom, ki je neprestano moledoval za vodo. Vse vprek. Kaos pa je vztrajno ovijal svinčeni sivi prah, neizmerni prah preko ožgane dežele, preko izmučenih ljudi in preko uboge, izsesane zemlje. Nebo je ostajalo dan za dnem žareče in neusmiljeno svetlo in noči jasne, zvezdnato bleščeče. Mrzili smo vojno, mrzili svetlo nebo, zvezdnate noči in sonce, bežali pred cesto in se skrivali med zidovi. Niti misliti

nismo mogli na kaj boljšega, na tisto, kar je bilo, in na kaj lepšega, kar bo. Hoteli smo samo živeti, ta hip, takoj ugasiti topove, sprazniti cesto in zadihati prosti zrak.

Mislím, da sem v kleti. Sem ne vdíra prah. Tudi pretresljív šumot enakomernega brnenja bombnikov ne prodíra tako zvočno. Jekleni srebrni ptiči, ki režejo zračno strujo 4000 metrov visoko! Jeklene srebrnokrilate pošasti, ki stresajo ozračje in slehernika, ubadajočega se z vsakdanjimi skrbmi tu spodaj v trenutku, ko letíjo nad njím in režejo s pojočím pogrkvávanjem zrak našega vesolja. Varna, železobetonska klet! Danes se ne bom tresla zaradi onega zunaj. In po cesti bržkone zopet cepet, v prahu se valjajoč cepet nešteti h bežčéh, umazanih, potnih nog... In oblaki prahu se dví gajo nad bežčéhí kamíoni in nad počasními, na oko neokretními tankí, ki delájo toliko neznankega, odurnega hrupa. A sem se ne sliši nič.

Kako to, pomislím nenadoma, da se danes ne sliši nič? Vsaj lahno stresanje tal in vedno enakomerno oddaljeno mrmranje ceste in ozračja, rahlo vznemirjenje vojne?

Odpíram oči: Zdi se mi, da že vidím vodoravni strop z otemnelímí železobetonskímí gredámí. V oddaljenem kotu se svetlíka dolg, poševen snop žarkov, víjuga se po tleh, se bliža in oddaljuje...

Se bliža in oddaljuje? Čemu se bliža in oddaljuje?

Ta sončna, rdeča luč... Odprem oči. Vidím vse okrog sebe: mah, mah, na katerem ležím, s podvito pleteno jopo pod vzglavjem, stara, z mahom porasla debela, kup okleščeni h vej in drveni h ostankov, razmetani h vseokoli, polmrak pod temi starímí bukvámí in hojámí, in tam spredaj velíka raza med vejámí, raza, skozi katero vdíra poševen snop rdečéh žarkov, se víjuga po tleh, se bliža in se oddaljuje — kakor se rahlo pregí bájó veje, da se odprtína šíri in oži.

Ah, seveda. Zjutraj sem šla od doma, četudi naj no, prosím, ostanejo doma, ni varno hoditi od doma v teh časih. Saj ne bo nič, sem dejala, že toliko dni ni nič bilo. Šla sem spet po tako znani poti skozi gozd, ki je med vasjo in tem mostom. Ah, seveda, saj sem tu. V svojem koticúku, tik za zadnjímí hojámí na robu gozda, ki mi zakrivájo dolíno in most.

Tíšina, gluha, globoka, soparna. To je avgustovo popoldne, ko je sonce še visoko na zenítu, medleče, prepojeno z umazanomedlí m prašním sojem. Varno je, si mislím, varno je.

Knjiga mi je zdrsníla iz naročja na mah, medtem ko sem spala. Gledám, kako se plazíjo mravljinčí čez rumení hrbet preko zlato obrobílení h črk in spet dalje v pragozd ígličevja in mahovja. Namesto

da bi študirala, sem zaspala. In medtem se je sonce iz dopoldanske lege premaknilo v popoldne.

Domov moram, si pravim. Vojska mravljincev je napadla knjigo. Nekje so našle vhod med liste. Zdaj prodirajo noter in takoj se prikažejo spet zunaj. Takoj moram domov, si ukažem. Poslušam. Res ni nič. Saj je varno. Pot že dobro poznam...

Toda ne, nekaj ni v redu. Nekaj ni tako, kot je bilo prejšnje dneve, kadar sem ležala v tem prostoru. Strah me je. Nikogar ni v bližini. Obračam glavo na vse strani. Vse kote pregledam, vsak grm se sumljivo ziblje. A vem, da ni nič.

Domov, domov grem, si zavpijem, ne da bi kaj izrekla na glas. Saj bom brez kosila, spet pomislim.

A bilo je kot zakleto. Bilo me je strah in ne vem, čemu me je bilo sploh strah. Saj ni nič, prav varno je. Volkovi se sedaj ne potikajo v teh krajih. Ah, kaj volkovi! Bilo je nekaj nevidnega, neotipljivega, bilo je med menoj in tistim mostom, bilo je nad mano, morda 4000 metrov nad zemljo, sedaj še kje v Nemčiji, v jeklenem dvosedežniku. Bill počasi in leno pritiska za ročko in spušča smrtonosni tovor in vmes žveči chewing gum.

Vetra ni. To je slabo, če ni vetra, pravi zmeraj naš mali gospodar. Kadar ni vetra, pridejo. Težko je zadeti most. Takle most je treba že temeljito preluknjati.

V glavi se mi vrti. Omotica kot posledica te strašanske vročine se mi seli iz glave po vsem telesu. Nogi tičita ko vkovani v mahu, težki, neokretni, tuji nogi, na kateri se bo treba postaviti in to čimprej, čimprej in oditi odtod. Nekaj bom morala storiti. Nemčija ni daleč... Za Billa, za izkušenega in obenem tako strašansko ravnodušnega Billa je le nekajminuten zračni sprehod ta prelet preko teh krajev, ta sprehod za povrh. Mimogrede, zapomnite si to, je treba odvreči še nekaj tovara, pravi povelje, in Bill salutira. Most! Koliko mostov je že šlo! Oh, koliko železobetonskih zgradb kaže svoja rebra — Billu je vseeno. Železobeton ali navadna opeka, vse se drobi, ruši, vse se siplje v prah, v nič. Mostovi in ljudje in ceste in mesta — nič, nič, nič. To je vojna.

Počasi se priplazim na rob gozda. Kot da bi še zmeraj dremala. To je od vročine, pomislim. Odgrnem spodnje veje in pogledam ven. Nekoliko pod menoj se razprostira obširna kotlina, ograjena z gozdovi. Največ je polja, tu so dolge, položne njive. Tu in tam se sveti v daljavi kakšna glava med prašnimi rjavimi krpami njiv ali majhen počasen, visoko naložen voziček, ki se vidi, kot da bi se zibal vedno na istem mestu, kot da hoče nekam, pa ne pride nikamor; ali voz z volovsko

vprego, počasi nihajoč brez cilja v svojem kolovozu. To je dolina poljskega prahu, duha po zrelih zemeljskih sadovih, to je dolina, polkrožna in obdana z dolgimi, čemernimi gozdovi, odmikajočimi se na ves strani, puščobnimi in brezglasnimi. A nad dolino se vitko vzpenja ogrodje visokega in dolgega mostu, ki se v mogočnem loku na obeh straneh približuje izhodiščema v strmih bregovih. Tik nad spajališčem se loči nekaj rumenkasto umazanih stavb železniškega postajališča. Globoko spodaj med zajetnimi oporniki, ki nosijo most, se svetlikajo raztreseni domovi velike vasi. Na nekaterih mestih se domovi tesno oklepajo v širokem loku pokopališča in stare cerkve.

Ta stari, varni most, mislim, ne bo dolgo. Obsojen je, njegova usoda je zapečatená. Ne morda danes, gotovo že pred meseci. Še malo, še malo časa, mislim.

A ne morem se premakniti. Kot vklenjena v pogled na svetlikajoči se lok mostu samo mislim na to, da se moram vrniti domov. Toda med to mislijo in dejanjem je tolikšna razdalja, toliko neodločnosti in tako neugnana mora, da se ne morem premakniti. Tedaj zaslišim rezek, nenaden, sproščen tek malih bosih nog in podobne krike, ki se od vseh strani zgrinjajo na jaso nedaleč od roba gozda. Veliki in majhni, napol goli dečki planejo na polje, valjajoč se po prašni travi. Neugnano krilijo z rokami, se grabijo za lase in se spet valjajo, se prekopicavajo z vedno istimi sproščenimi glasovi... Eden izmed njih, vitek, stoječ nekoliko ob strani, je podoben fantičem na antičnih reliefih, z blaženo zasanjanim smehljajem, z mehko, malce hudomušno gubico okrog ustnic. Zadržan je in očitno samo napol navzoč. Zamišljeno gleda objestni pretep, ki se iz trenutka v trenutek stopnjuje v nepopustljiv boj sambogve za kakšno stvar.

Vročina, pomislim, to je zaradi nje. Iz globokega, modrikasto sivega kotla se vsiplje neizmerna sopara na zemljo in na ljudi. Togota prehaja iz otroka v otroka, v sicer mirnih fantih so se vžigali divji naklepi.

»Vojna, fantje, dajmo jih!« »Hura, po njih!« Nenadoma se celota razbije v dve polovici. Kar strmim, kako hitro in natančno se je to izvršilo. Niti prešteti mi ni bilo treba števila obeh gruč, že kar na oko se mi je zdelo, da so se oddelili v enakem številu na obe strani. Bili so izvrstni, spontani. Zadaj za njimi, s ceste se za tovornikom dviga velik oblak prahu, ki se vleče proti boreči se skupinici in jo počasi zavije v meglen omot.

»Fantje, na levo! Umetna megla!« Kepe trde, suhe zemlje švigajo po zraku in se drobijo v umazan prah. Tu in tam kdo zastoka in se spotakne.

»Levo krilo umik! Desno v naskok!«

»Mlati, Tine! Na, na, na!«

Skupine se valjajo po tleh, se davijo in vpijejo. Tedaj nekdo krikne:

»V grapo po kamenje!«

Vsi se zaženo proti grapi. In tedaj se pričinja bitka, ki je že ne vidim več dobro, a slišim udarce in krike, preplašene krike na pomoč.

Deček z grškim obrazom še vedno stoji nepremično na svojem mestu. Pogleduje na svoje tovariše skoraj začudeno, z nerazumljivimi očmi. Stoji kot vkopan in tudi jaz nekaj metrov v stran stojim in čakam. Da bi vsaj vedela, zakaj čakam! Dolge minute beže, konci vej niti rahlo ne nihajo več. Vse je obstalo za trenutek.

Sedaj vzdrti deček z lepim obrazom. Samo malce se premakne, zgane z rameni in široko, lepo čelo živo pordi. Nekaj se je zgodilo, pomislim.

Bitka je utihnila. Spet bežeče, boste noge po suhi zemlji. Tišino prekolje krik. Ni bil en sam, bilo jih je več, zlitih v enega, krik, ki ni bil jasen, čist in zvočen, marveč potuhnjen, iztisnjen iz razjarjenega, a utrujenega srca.

Otroci so si izmislili nekaj novega, pomislim. Bili so naveličani bitke, ki je bila neodločena.

»Kje je Peter? Hoj, Peter, Peterle!« vpijejo glasovi.

Že se bližajo. Že jih vidim, kako se spuste v tek, v prašen tek, z globoko sklonjenimi rameni. A vendarle se le počasi premikajo, kot da bi plavali in skušali s sunkovitimi zamahi priti čimprej na cilj...

Deček stoji, Peter stoji in jih pričakuje. Vsa rdečica je v obrazu. Sonce se mu bleščeče vpija v goste kodraste svetle lase.

»Peter!« pokličem in se mu približam. Deček se obrne in me pogleda z jasnimi, resnimi očmi.

»Pojdi z menoj! Nevarno je. Daj, da te skrijem.«

Toda ostali so že zelo blizu. Nizko grmičevje na robu gozda naju samo napol zakriva. Dotaknem se ga in ga potegnem v gozd pod nizke veje malih smrek. Voljno je šel z menoj. Gledal me je in nič ni rekel. Potem je počenil kraj mene.

»Hoj, Peter, Peterle! Skril se je, umazanec!«

Iskali so, tekali okrog gozda, tu in tam je kdo razgrnil veje grmov. Velik fant, ki je neprestano vpil in se rogal, ves razpraskan in povljan, se je venomer motal okrog najinega skrivališča. Z umazanimi rokami je tipal pod grmičevje in privzdigoval smrekove veje.

Gledala sem na pol radovedno in čakala, da se bo Peter premaknil in hotel globlje v gozd. A mirno je sedel, ne da bi se močneje naslonil

name. Iz svojega skrivališča sem videla vse. Razjarjene fantiče, ki so onkraj stikali in vpili, Petra, ki je visoko zravnal z mirnim, kamnitim in zagonetnim obrazkom gledal naravnost predse v gosto zarasle veje, in zdelo se mi je nenadoma, da sem nekoč že doživela nekaj podobnega. Mučila sem se s tem, kajti hotela sem dognati, kaj je bilo in kje.

Počasi so se dečki razgubljali in tudi glasovi. Daleč na cesti so šumeli kamioni in visoki stebri prahu so se vlekli za njimi in se širili v polja.

Peter se ne gane. Toda obraz mu ni več rdeč, marveč blede modrikast. Oči ima velike in srepe. Tedaj nenadoma reče s tujim naglasom:

»Ne marajo me, zato ker se nočem z njimi biti.«

»Odkod pa si, Peter?«

»S Koroškega. Tam smo živeli. Mama je ostala zgoraj, oče pa je v Afriki. Na bojišču.«

»Ali je tvoj očka Slovenec?«

Pogleda me in se skoraj neopazno nasmehne.

»Prej smo živeli na Primorskem, prej, pred vojno.« Torej oče Primorec, mati Korošica.

»Čemu si ti tu, Peter?«

»Pri teti sem. Mama je v službi. Zdaj hodim tu v šolo.«

»Domov boš moral,« pravim. »Se bojiš bombnikov, Peter?«

»Seveda. Zelo se bojim. Rad bi še videl mamo in očeta.«

»Tam pri vas je nevarno?« pravim.

»Blizu mosta smo. Dvakrat smo bili že zadeti. Kokošnjak in svisli je odneslo. Zdaj smo bolj v bregu, pri sosedovih.« Zelo moško in resno govori Peter. Obraz ima kot odrasli, kadar govori.

»Ali ni most veličasten,« pravim. »Ti bo kaj hudo zanj, ko ga bodo zrušili?«

»Nič. Naj ga kar. Saj tako mora biti. Vojna je.«

»In če uničijo krov tvoje tete?«

»Tudi to mora biti. Saj je vojna.« Torej zato resni, zagonetni videz tega obraza.

»In ti bi vendarle še rad živel?«

»O seveda. Nočem se dati ubiti kakor tele pri jaslih.«

Nenadoma se mi zazdi, da se je v zraku nekaj pretrgalo. Mar ni zopet znani, mrmrajoči šum, šum zvokov pod oblaki, ki se bližajo z zanesljivo naglico? Dečko prisluhne in takoj vstane. Tedaj opazim, da je modrikasto blede lice dobilo še drug krčevit izraz, da so živčno trznile velike oči in se zagledale v nebo s strašansko vrtajočim vprašanjem.

»Oni so,« reče, »spet so tu!«

Že se obrne, da bi nameril hitre korake proti polju, pa se zagleda še vame z dolgim pogledom.

»In vi? Kam boste šli vi?«

Nasmehnem se:

»Le pojdi, Peter! Tudi jaz se bom kam skrila!« Dečko mi pomaha in hitro izgine iz gozda.

Tisti hip se spomnim na fantiča, ki mu je bil tako podoben. Torej vendarle sem izluščila iz preteklosti svojih otroških let obraz fanta, ki je z modrikasto bledim licem, z velikimi srepimi očmi strmel vame iz jame. Sosedov Lojzek je bil! Še malo in še malo, ena minuta, je rekel zdravnik, je rekla moja mama, ena sama minuta in bilo bi po njem! Izdihnil bi bil od groze, od notranje ihtе in strahu, od kamenja, ki smo ga metali nanj.

Domov moram, si pravim poslednjikrat. Pravim, a zlekнем se na mah. Sedaj ležim ob robu gozda, sonce visi zadaj za smreko in samo poševni žarki režejo prostor, ki ga zavzemam. Nekaj metrov pred menoj raste staro orehovo drevo. Dolino imam pred seboj, most se iskri kot dve tanki, srebrnobleščeči se viseči niti, pritrjeni med dvema rahlo naven zaokroženima vzpetinama.

Dobro mi je, imenitno se počutim. Čim zaprem oči, čutim poredni spanec, leno ugodje, neznansko slastno lagodnost...

Mar sanjam? Mar bedim? Nekje iz zraka bo prišlo hudo, to vem. Premakniti se pa ne morem. Da bi bil spet kak dogodek sprožil moje zanimanje in me dvignil! Toda dečka ni več, bitka je končana.

Bitka je končana — ta se pa pričinja. Čisto gotovo je, da je most na vrsti. Zadnje minute ti teko, krasni, ponosni most!

Hočem odpreti veke, toda ne morem, pa saj ni potrebno. Saj vidim most tudi za vekami. Natanko ga vidim — med dvema hriboma.

Šum zračnih motorjev se približuje. Ne morem se ganiti. Ne odprem oči. Motorji so nad dolino. Ne morem se ganiti. Ne odprem oči... Ropot se oddaljuje, mine, utihne. Po cesti zopet kamion. Drvi z brzino 120 km. Kajpak, bili so izvidniki. Leteli so bržkone 5000 metrov visoko.

Neizogibna vročina je vsega kriva, mislim. Sedaj bi bila že doma. Jedla bi in legla pod češnjo. V miru bi sanjarila ali pa prestrezala glasove s ceste.

Tu pa — in samo enkrat pomislim še na to: Bill in Harry sta že pripravljena. Njun dvosedežnik je lahek in okreten. Vse v popolnem redu. Smer jugozapad, brzina 500 km. Mirno žvečita chewing gum. Mislita na ženi. Na ljubice.

Kamion je švignil po cesti in val prahu za njim. Ne odprem oči, a vse vidim. Le čemu je tu okrog toliko otrok? Saj je nevarno. Starši

premalo pazijo nanje. Toda kdo bo v tej vročini pazil nanje... Otroški glasovi prihajajo bliže. Vsenaokrog vpijejo veseli, razgreti, divji glasovi, globoki in visoki, bolj moški se mešajo s tenkimi, slabotnimi, ki jih drugi prevpijejo. Tudi moj je med njimi. Oblasten, doneč — saj kar čutim, kako se naprezam, da bi vse prevpila.

Avgustovo popoldne je. Prašna, brezračna vročina. Iz globokega, meglenega ozračja lije sopara kot iz puhtečega kotla. Samočasni naš, se mi zdi. Nekam daleč, daleč nazaj sem segla vanj. Vpijem, da sem vsa hripava. S svojimi pristaši, ki so nasilni in podjetni, obkrožavam sosednji travnik. Zadaž za fizičolkami čemijo strahopetci. Obmetavamo se s palicami, s kamenjem, s peskom, z zemljo, z vsem, kar imamo pač pri roki. Zmagujemo ter prihajamo bliže. Strahopetci uhajajo in bežijo. Mi za njimi. Ujamemo čepečega dečka, ki se je oddaljil od svoje skupine. Lep je, najlepši od nas vseh, zato smo bili ljubosumni nanj. Nikoli se ni rad tepel z nami. Skoraj smo mislili, da smo preumazani zanj, mi, otroci delavcev in nameščencev. On pa je bil otrok veleindustrijalca... Ves se trese. Nenadoma se mi zazdi majhen in neogljen. Cmeravec. Z roko si briše čelo in izza las priteka tenka krvava lisa — kamen mu je bil oprasnil kožo. Zavpijemo in ga obkolimo. Naglo ga z vlečemo v svoj stan pod kostanjem. To je veliko mršavo staro drevo z raskavim deblom, da ga komaj dva objameva. V svojih košatih vejah ima polno varnih skrivališč. Vlečemo ga po tleh, ker se upira in brca z nogami kot mačka, če jo primeš za rep. Ugibamo, kaj naj storimo s premagancem. Slecimo ga, reče Branko, in ga pustimo, da bo tak tekel domov. Zaprimo ga k Paziju, je dejal Marko. Ah, ne, privežimo ga k drevesu, zavpije Milan. Pomažimo ga z blatom, pripomni Tinče. Ne, ne, pomislim, maščevati se moramo, temeljito maščevati zato, ker je lep, ker je tako nedotakljivo bel in ima zmeraj čiste nohte. Stlačimo ga v jarek in zasujmo ga s peskom tako, da ne bo mogel več brcati, rečem odločno in hladno. Hura, hura! Vlečemo ga zariplega k jami. Delavci so že dopoldne prekopavali cesto in vzdolž jarkov so ležali kupci peska in ilovice. Posadimo ga v luknjo in že grabimo pesek in prst ter mečemo na otroka, na Lojzka, ki silovito trza z očmi, a skoraj brez glasu gleda v nas. Srce mi močno poskakuje. To je dejanje, silovito dejanje! Zasujemo ga do vratu in prav posebno ga zasujemo, saj smo vsi potni. Še? povprašujejo šolarji in škilijo vame.

Prenehamo in se oziramo po cesti. Neznostna vročina je, še psi se sredi dneva ne prikažejo na cesto. Nekje v daljavi se premika voz, visoko naložen z nečem, in videti je, da vsa gmota leze sama, brez konj

in brez človeka. Fant v jami tudi brcati ne more več. Samo hlipa in hlipa, ves obraz je silno napet, tako je podoben smešno rdečim in okroglim obrazom kot v slikanicah. Izpod priprtih oči tu in tam pripolzi solza. Nato prične hropsti, postaja bledikast, kot da mu nekaj nevidnega liže barvo z lic. Široko odpre oči in tedaj mu uhajajo čudni glasovi. Čemu taki glasovi? Spreminja barvo, vedno bolj je modrikast — kakor moj predpasnik. In spet odpre usta — a tedaj zbežimo. Bežimo vsak v svojo stran. Bežimo brez uma, strahopetno in živčno. Neznansko se bojim. Samo usta je odprl, odprl jih je, toda glasu ni bilo, bogve da ga ni bilo. To je slabo, me prešine, to ne bo dobro. Čemu se ne dvigne, čemu ne beži domov v senco, k mami? Čemu ne dela tako kot mi, ne krili z rokami in ne beži, beži?

Še zmerom stojim pri ograji našega vrta in gledam po cesti. Voz prihaja, tisti zaboji se pregibajo enakomerno sem in tja, sem in tja. Lagodno nihajo. Počasi, počasi, počasi.

Ah, ustavi, ne pojdi mimo! Poglej t j a ! Pomagaj! Stori nekaj. Ne guglji se tako počasi! Sem in tja, počasi, počasi, počasi.

Prosim te, ustavi se! Za ves prihranjeni denar, za obljubljeno čokolado, za nedeljski izlet, za kino, prosim te, prosim te! Odpovem se vsem darilom, ki mi jih bodo prinesli za god! Ah, mami priznam, da sem v šoli dobila slab red, vse priznam in tepena bom. Obljubljam ti! Samo ustavi, ustavi!

Počasi, počasi, počasi. Voz pelje ob jarku enakomerno, dolgo. Zaboji nihajo. Voz se guglje sem in tja. Oh, ustavi, ustavi! Rotim te. Vse priznam mami. In očetu priznam, da sem olupila češnjevo deblo. To bo strašansko, a obljubim, prisežem! Pomagaj!

Ne morem vpiti. Ne morem odpreti ust, samo vidim s široko razprtimi očmi voz, ki se guglje, voz brez cilja, samotni, okoren, strašen voz. Hladni, neusmiljeni sodnik. Voz, ki se premika samo na mestu in ki ga zastira lahna prašna meglica.

Zdi se mi, da se guglje ob t i s t e m. A tedaj poskoči eden izmed konj tako, da potegne drugega k sebi. Mož na vozu se zdrami. Z vrha zadaj pade zaboj s težkim udarcem. Človek zavpije in potegne vajeti, da konji obstanejo. Stopa z voza. Počasi, počasi. Stopa proti zaboju. Ah, kako razbija srce, kako drgeta, da lovi roka za ograjo. Oh, pojdi t j a ! Hitro stopi še tja! Zakaj si tako dolgo tam zadaj?

Zadaj za vozom je. Preklete ima opraviti tam zadaj za vozom! Le kaj ima tam zadaj?

Zdaj ga vidim. Prihaja. Medlo je in soparno, slabo se vidi.

Ne, ne, saj to ne more biti res! Mož spet okobali svoje mesto visoko na vozu in prime za vajeti... Konj prha in vleče od jarka, mož lovi

vajeti... Konj se premika in se ne premika, nikamor ne more. Mož vpije... Voz se premika.

Ne, ne, saj je na mestu... Čisto dobro vidim. Ali bo zdaj? Če ne stori hitro, bo Lojzek umrl. In potem bo konec, saj potem tako ni nič več.

Voz raste, narašča, se širi. Zdaj moram vendar na cesto in zavpiti, naj se ustavi. Naj se ne premakne več.

Hočem se premakniti, hočem zavpiti. Toda neznana sila me trdo priklepa na mestu, da ne morem storiti niti koraka niti odpreti ust...

Glej, glej! Voz stoji. Ogromen je, razširil se je do neba. Silna, umazana rdeča zavesa se pretrga po sredi. Živosrebrni trak bliska preseka obzorje in potlej vsa neznanska gmota okrog mene zgrmi na tla, kot bi bila iz železa, kamna, ilovice, dinamita, iz samih razkrajajočih se valov etra, ki me sreblje vase, me mečka, drobi in razkrajava v nič. Kaj se je zgodilo z Lojzkom? S tistim dečkom z lepim, grškim obrazom?

Vem, da se je nekaj zgodilo, toda ne upam si odpreti oči. Morda so zgrmeli vsi zaboji z voza, zato tako neznanski trušč. Morda človek z voza vpije in odkopava Lojzka? Zopet mnogo bežečih bosih nog. Oddaljeni kriki. Mama je pritekla. Njegova mama joka.

Ah, povejte mi vendar, ali je še živ? Toda mama joka.

Tipljem z rokami predse. To je ograja. Tesno sem priklenjena nanjo, da se dušim. Bolečina v prsih narašča, ograja me tišči, kot da bi vsa ležala na meni. V glavi šumi vrtinec, vedno hitreje, vedno širje plavam z dna in iz nekakšnega mračnega lijaka priplavam na vrh. Tedaj me objame mogočna zelena luč in čutim, da sili skozi veke. Odpiram oči. Voza ni več. Kje je voz? Kje so ljudje, dečki in Lojzek in njegova mama?

Tiščim se za ograjo. Pa saj to ni ograja. Deblo orehovega drevesa je, staro, hrapavo deblo, iz katerega štrle zvite, skoraj suhe, z mahom porasle veje. Obraz se mi je skoraj prižel k hrapavemu lubju in ko skušam glavo umakniti, čutim, da sem vsa razpraskana in da mi po licih polze drobne, lepljive kaplje.

Nato vidim dolino. Ovita je v nov, belkast dim, kot da bi nenadoma nastala megla in zakrila sončne žarke. Divje, preplašeno topotanje po cesti in tek nog po polju. Zategel, tarnajoč jok. Gledam in vidim dolino pred seboj in še nič ne razumem. Meglice se dvigajo, se trgajo in skozi neenakomerne odprtine udarja spet sonce, večno, neusmiljeno sonce.

To je most, pomislim. Saj že vidim bleščeče se bele obrise loka, pripetega med — Kaj se je zgodilo? Kje je —? Lok je presekan.

Neizbežno je prekinjen na sredi, prekinjen tako, da ga ni mogoče zlepa več speti. O, Bill, Harry, dobro sta danes opravila svojo nalogo! Pohvaljena bosta.

Vsa sem slaba, brez moči. Pritisk me je bil vrgel ob to staro drevo, ki se betežno naslanja na eno stran, malone k tlom. Zdi se mi, da sem v pasu zlomljena in da se ne morem več zravnati. Skrivenčeno deblo se s svojimi dolgimi vejami skoraj plazi po tleh. Oprijemljem se ga, skušam se dvigniti. Toda nekaj je še zmeraj v glavi. Nekaj starega, neprebujenega je še v možganih.

Megle so se že dvignile, so se razgubile. Le izpod mostu se še po malem dvigujejo belkasti stožci. Tam so ruševine, ogromen kup ruševin, ki pokriva travnike in hiše, ljudi, drevje, živali...

Morda so se ljudje poskrili? Čemu se ljudje ne poskrrijejo? Saj vendar vedo, da bodo razrušili most, še pomislim, saj v tem hipu zopet zaslišim letala. Vidim jih, kako se vijugajo zelo nizko nad gozdovi in prihajajo bliže.

Saj ni nič. Morda so lovci. Morda samo ogledujejo...

Prihajajo bliže. Prihajajo. Spet se trese ozračje od silnega ropota. Moram proč. V gozd moram. Toda noge so mehke, mravljinčaste. Te noge mi ne bodo služile do zavetja. Plazim se po bokih, po rokah, po kolenih. Videti me ne smejo. Še malo, še malo. Počakajte še, prosim, prosim! Toliko dela imam še, zvedeti moram še o tem in onem... Vročina je neznosna. Pritiska z neba, s tega žarečega kotla, in tudi iz zemlje, ki udarja v obraz, da komaj diham.

Le kaj se je zgodilo s Petrom? Ali je še živ? To bo jokala mama, če se mu je kaj zgodilo... Kaj je že povedal o svoji materi? Mar ni govoril o teti? — Saj jo vendar poznam, to mamó. Majhna, drobna je in belega, malce pegastega obraza. Moj ubogi škrat, pravi Lojzku.

Motor v zraku piska, da trepetam od groze. Zdi se, da mi vsa ledja krvave od tega neznanskega napora. Že dosežem prve veje smrek, goste, bodeče veje, ki me morajo zakriti. Varno bo tu, varno kot v železobetonski kleti. Gospodar stoji na pragu in me čaka. Zelo zaskrbljen obraz ima. Ves blede, majhen, podolgovat obraz. Zdaj prihajam od strani in me ne vidi. Glavo imam že za ovinkom, v senci. Tudi ramena, prsi, do pasu sem že o n k r a j. Še nič ne vidi. Oh, kako gre to počasi! Saj vendar hitim, da sem že vsa mokra od neke lepljive, zoprne vlage. Tipljem, tipljem, s stisnjenimi ustnicami skušam priti še malo naprej. Vsaj te noge moram še potegniti o n k r a j!

Gospodar se je obrnil in me zagledal. Imel je preplašen obraz, tako zelo prepadel, siv obraz, ko me je zagledal. Vrgel je vajeti od

sebe, konji so kar sami obstali. Še vidim, a zelo daleč je in medlo je zaradi sonca, še vidim, kako se počasi, počasi spušča z voza...

Kot od daleč, zavito v mehak rdeč žamet, preseka obzorje dolg, tenek žvižg, preseka žamet od vrha do tal, dinamit, pesek, kamenje, prst, drevje — vse leti kvišku, visoko pod sonce in spet pada, pada na polje, na živali, na ljudi, name...

Bill, Harry, pazita vendar na moji nogi! Nikar, prosim, nehajta! Ne toliko kamenja, ne tako divje! Kaj sem pravzaprav storila? Zadušim se, ne pokopljite me žive! Bolj narahlo... Kaj delata z nogami, niti premakniti jih ne morem več? Čemu se igrate s tem neznanskim kamenjem in s prstjo, saj me boste morali potem zopet odkopavati. Res, nima smisla. Nehajte, Bill, Harry, čemu vse to?

In zgodilo se je najstrašnejše: odšli so! Pustili so me samo. Nastala je tišina. Samo grlica poje mrtvaški enolični napev: gru, gru, gru...

Sploh se ne morem več premakniti. Toliko zemlje so vrgli name. Živa zakopana? Saj to je prav tako kot v romanih.

Vrtinci se ožijo. V vseh barvah so, vpijajo me vase, da plavam sredi mavričastih krogov kot v nekakšnem brezglasnem globokem lijaku. Zdi se mi, da z rokami široko zajemam valove etra, potem valove nečesa lepljivega, mehkega, in kadar zamahnem, zaslišim: gru, gru, gru...

Toda počasi ponehava tudi to. Počasi, počasi me objemlje smrtni sen...

Kako dolgo je že od tega? Preteklo je neizmerno mnogo časa in zaslišim glasove. Odkod ti glasovi?

Glej, pome gredo. Nekaj zelo velikega je šlo mimo ali nad mojo glavo, ne vem. To je bila senca nečesa premikajočega se, ki prihaja bliže, prav k meni. Drsaajoče stopinje po travi... Šum motorja, bržkone, ki se ustavlja. Voz se je ustavil. Bill in Harry sta stopila iz voza. K meni prihajata! Hitro, hitro, saj me bo zadušilo! Kako prav je, da sta prišla.

»Poglej, ženska je,« pravi globok glas blizu mene. Nad menoj se sklanjajo.

»Uh, kako je zakopana!« pravi drugi glas, malo tanjši.

»Ste ranjeni, slišite?« Kako je vprašal? Čemu sploh govore in kaj je to, kar govore?

Seveda, saj se mi je le sanjalo, da bi bil to kdo drugi kot Bill. Ali ni vprašal: Are you wounded, miss?

»Se homo že pogovorili, samo malo še potrpite.« pravim. Čutim, kako mi uhaja glas iz ust. Laže diham. Kamenje, prst, ilovica izginjajo z mojih nog — Kako lahko, kako prosto počutje! Nekaj govore. Nikar,

prosim, pòznejše se bo vse uredilo. A zdaj bi rada počivala in sanjala. Strašno sem utrujena.

Varno me neseta. Le pazljivo, z nogami ni vse v redu. To bo jokala mama! Prihajamo k vozu. Rahlo brni motor. Oprezno me polože na mehko blazino, pokrijejo me z nečem lahkim... Le čemu me pokrivajo, saj je tako vroče!

»Preveč je,« pravim in vržem tisto s sebe. Spet me pokrijejo in nekdo mi s silo potisne roko za hrbet.

»Mirujte, zaboga,« pravi globok glas. Motor zagrmi, potem še sunki nazaj in naprej in premikamo se.

Zbogom, dolina! Zbogom, most! Strašno škoda ga je. To moram povedati Billu! Dvigamo se in včasih sunkovito pademo za nekaj metrov. Seveda, v brezračnem prostoru je to. Še nikoli se nisem vozila v letalu. Morda smo že nad 2000 metrov in še više in više pod sonce! Nad oblake! Tu pri nas jih ni, toda v severnejših deželah bomo nad oblaki.

»Dečka,« pravim, »kadar bomo nad oblaki, mi povejta. To moram videti!«

Nekdo se je zasmeljal, kratko, skoraj prisiljeno. Morda jima ni prav, da govorim? Saj, pazabila sem, da me ne moreta razumeti.

»When we shall be over the clouds...« Vročina narašča. Čutim velike, vroče lepljive kaplje, ki mi drse po vsem telesu z neugodnim ščemenjem. Nekaj ni v redu, mislim, le čemu toliko vročine? Tako visoko, pravijo, je zmerom hladno. Poslušam. Enakomerno šumi motor. Boya molčita.

Toda zopet je vse zmedeno, zelo neurejeno. Prikazujejo se žalostni rebrasti ostanki mostu. Nad njimi visi moreč sivočrn oblak, ki se nenadoma jame širiti — me ovijati in dušiti. V njem grozeče pobilskava in grmi z oglušujočimi udarci. In smrdi po nečem umazanem, oljnatem, po nekakšnem potroleju in smodniku. Seveda vse je umazano, vse je razbito in krhko. In kar samoumevno se mi zdi, da mora tako biti. Čeprav se nekaj v meni upira, v moji notranjosti, ki je vsak hip pripravljena izbruhniti v zmedeni plač, bodisi zaradi strahu in pretresenosti — a tisto v glavi, ki je že medlo, se pa posmehljivo bori z občutki in si dopoveduje: tako je, tako mora biti —

Seveda, vzkliknem brez besed, ko se nekoliko izmotam bliže k zavesti, čisto prav je. Milo za drago. Jaz Lojzka, Lojzek mene, ali njegov očka, saj je vseeno. Vedno je kdo notri. V jami. Kakor da bi nalašč delavci nastavili tisti jarek, češ vlovi se vanj —

Motor brni. Neznosno je vroče. Ali smo že nad oblaki? Tam ne bo tako žgalo. Glava postaja težka, velika in vsa mravljinčasta. Čutim

jo kot breme, ki bi ga rada odvrгла. Proč s to tujo, veliko težo, ki me hoče porušiti!

»Hitreje, Bill, Harry, poprimita dečka! Zagrabi za ročko, Bill, in spusti tovor! Strašanski je, daj, potiplji, saj ta glava ni moja. Throw it away!«

Boya se smejita. Oddaljeni rahli zvok.

Zdaj zdaj moram sama odvreči. Ne morem jima dopovedati. Saj ne vesta. Žvečita chewing gum in ravnodušno pritiskata za vzvod. Enakomerno spuščata tovor. To delata že mesece in mesece, tovariško in brez besed. Zaradi mostov, zaradi tovarn, zaradi železniških tirov — sesuta mesta in vasi, ubiti ljudje. In dečka smo hoteli pokopati. Kar živega.

Ah, pustite me! Vrzite proč to okorno, veliko stvar! Pustite me, pustite me!

Krog se zavrti tako, da ne razločim več posameznih obrisov nantanko. Nekje zanihajo razbiti oboki mostu, zabliska se drobna ročica otroka, kot da si zaslanja nevidni obraz pred nevidnim udarcem. Prestrašeno zre vame dvoje velikih oči in vprašujoče kot le kaj. Tisto v glavi hoče odgovoriti, se hoče še nečesa domisliti, bržkone nekaj popraviti — kar se že zdavnaj ne da več popraviti, kajti krog se vrti dalje.

A tedaj čutim, da se spojita obe belečini v eno, bolečina v glavi se izenači z bolečino v prsih, kot bi se nekaj sunkovito zgenilo in me vrglo ob tla. Popuščam, nenadoma se ne trudim več, da bi se izmotala, ne trudim se, da bi ustavljala vrteče se kolo. In ne prikaže se niti en sam obtežilni drobec iz spominov. Takrat odpade tista gmota. In vse postaja lažje, jaz in zrak, pljuča se širijo in plavamo nad oblaki, nad temnordečimi gmotami, ki nas ovijajo, brzimo nekam proti nedoločenemu cilju, vedno hitreje, vedno laže...

Preteklo je mnogo časa. Tedaj zaslišim najprej votle, temne glasove, potem počasi tanjše, bližje in resničnejše; in hkrati vzdihnem. Začutim vonj po kloroformu, vonj po bolnišnici.

»No, kako je?« pravi nekdo in ko pogledam, spoznam, da mi je ta obraz nad menoj znan in da sem ga že večkrat videla, kako se je sklanjal nad menoj in mi nekaj pripovedoval. Tako zaskrbljeno resen in mehak je bil!

Saj to je materin obraz, hočem vzklikniti in se hočem dvigniti. Roke pa me potisnejo nazaj, roke navajene takega dela. Potem govore materine ustnice in ustnice bolniške sestre se premikajo:

»Krizo je prestala... Naj počiva...«

»Sanjala sem?« pravim. In materine ustnice molče, a obraz se nasmehne.

Sanjala sem. In zdaj spet mislim, a glava ni več tuja in mravljinčasta. Toda noge so tesno povite v nečem, da jih ne morem premakniti.

»Kaj je z nogami?« vprašam in glas se mi pretrga.

»Ah,« pravijo materine ustnice, »saj ni tako hudo. Ranjene so in malo nalomljene — pa te bodo že pozdravili.«

Zopet je mir. Utrujena sem, a vendar bi rada še nekaj povedala. Nekje curlja voda. Voda, voda! Vse je tako sveže in brez prahu, zračno in hladno. Skozi zagrnjena okna pronica le medla svetloba. Tisti prašni, strašni dan je minil, si mislim.

»Veš,« pravim naposled, »bil je silovit dan. Toliko se je zgodilo, pomisli, sanjala sem o Lojzku. Ali se še spominjaš, kako ste ga odkopali? Seveda, ne boš se spomnila tako hitro, bilo je že pred mnogimi leti. Odkopali ste ga, revčka, in potem je ležal več dni. Mene pa ste nabili. A bila sem srečna, samo da ste ga še pravočasno rešili. Saj je zdravnik rekel: 'Še ena minuta in bilo bi po njem...' Kdo pa je bil pravzaprav kriv, ali veš? Zdaj vem, da nisem bila vsega kriva jaz. Da, da, bila je strašanska vročina.«

»No, no, pusti sedaj to in počivaj,« pravi glas in materin obraz se smehlja.

»Nikar se tako ne naprezajte,« reče nenadoma globok, moški glas, kovinsko zvoneč, vesel glas. Zdravnik je, pomislim, toda oči ne odprem, ne zdi se mi vredno. Že me vabi s seboj dolgi, topli, mirni spanec. A spomnim se še, da me je bil moški glas vprašal:

»Kako je? Ali je bilo hudo?«

»Hudo je bilo.« In že se mi zdi, da se spet oddaljujem od tega lastnega zvoka, počasi, a gotovo.

»Še ena minuta — in bilo bi po meni...« To je bila minuta! Kajti bilo se je treba plaziti po komolcih, po bokih, po trebuhu, po kolenih, se vleči naprej s poslednjo silo mišic, s poslednjo obupno voljo in se besno boriti z vedno brezskrbno porajajočimi se mislimi, ki so me hotele pridržati na mestu. Toda plazim se proti zavetju, s krčevito, bolešno naglico, a vseeno tako počasi, počasi. In ko je bilo že več kot pol telesa v zavetju, se je stresla zemlja in orehovo skrivenčeno deblo je švignilo visoko in suhe veje so široko odletele in se drobile že v zraku... A tedaj me je gospodar spoznal. Nasmehnil se je in njegov stisnjeni obraz se je razširil. Prihajal je bliže, prijel me je za roke, me varno dvignil, in nato sva rahlo stopala proti kleti.